

"Én kurvagyerek vagyok és az apám megölte az anyámat és ha az ember ezt tudja, akkor mindent tud és már egyáltalán nem gyerek".

Émile Ajar Elöttem az élet című regénye a párizsi prostituáltak véletlenül született gyermekeinek világáról hoz hírt, azokról, akiknek nincs más lehetőségük, mint környezetükből választott nyomoruságos példaképeik nyomába lépni. "Azt mondta, hogy azok mind selyemfiúk, és ő inkább meghal. De fogalmam sem volt, mi máshoz kezdek tizévesen." - szemléli jövőjét nevetésre ingerlő bölcsességgel Momo, a regény főhőse. Egy társadalmi jelenség szót kér az irodalomban - ez törvényszerű. Mint ahogy az is, hogy ha egy tiz év körüli gyerektől /aki arab és szép nagy szemei vannak, mint a fotókiállításokon és békeplakátokon éhező-könnyező gyerekeknek általában/, fajgyűlöletről, kábítószeresekről, Auschwitzról hallunk, emberi számitás szerint megrendülünk, s készek vagyunk mi is örökbe fogadni, mindaddig, amíg e probléma magától megoldódik, és senki sem fog születési balesetként a világra jönni.

Hatásvadász és felületes íróval állnánk tehát szemben, ha a gyermek szeme a jelen végigpásztázására szolgálna csupán, az aktualitások pusztá számbavételének igényével. Ajar fontosabb dolgokról szól, még ha társadalmi összképet igazolna is a gyermek látásmódja, némi világirodalmi reminiscenciával. "Élhet az ember szeretet nélkül, Hamil ur? Igen. - mondta és lehajtotta a fejét, mintha szégyellné magát. Erre sirva fakadtam." Ajar üzenete e tétel elfogadni nem-akarásából bontakozik ki, s a cselekmény során az olvasó egyre erősebb meggyőződésévé is válik Momo regényzáró igazsága: "az ember nem élhet anélkül, hogy valakit ne szeressen". Momo és periférián fölnevelkedett generációjának történetét a szeretet keresése /és ábrázolása/ avatja maradandóvá s emeli magasan az aktuálpolitika fölé. A szeretet,

mint soha-nem-elég, de valahol mindig jelenlévő közeg ölében tartja Momót, Rosa mamát, Katz doktort, Hamil urat, Lola "aszszonyt" és az egész "kurvagyerekbömböldét." A nyomor embertelenítő hatása pedig csakis fizikai valóságában determinálhatja Momo világát: tévhitek, ördögüzés, babona, tudatlanság egyetlen gesztusban, egyetlen pillanat alatt ellentétes előjelűvé válhatnak, az emberi jóság kifejezőiként. Amennyire természetes a nyomor megannyi változata, annyira érthetetlen a mikrokörnyezet hőseinek egyöntetű jósága. Mégsem kérhetjük számon a jellemrajz hitelét vagy a hősök ábrázolásának sokoldalúságát, amikor a miliőrajz egésze tökéletesebben jellemzi a társadalmat az erkölcs furcsa fintora miatt mégis emberséges nyomor és az álhumánista világ groteszk ellentéteiben, mint amennyire a gazdagon megrajzolt hősök sora egyáltalán képes lenne. Így nyer funkciót a "bábhősök" seregszemléje a mementóként azonosított vendégmunkások, transzversziták, zsidók, négerék, prostituáltak, megannyi hazátlan sorsában.

Az írói eszköztár hasonló kelléke a Nadine-Ramon házaspár: az elbeszélés szempontjából mint címzett nélkülözhetetlen, a megoldást illetően viszont meglehetősen ügyetlen. Momónak a családba való befogadása, a leghetesebbet tipizálni akaró beavatkozásuk amolyan "a jó elnyerte jutalmát" lányregények megnyugtató katarzise. Miért nem von le mégsem ez a sablonos megoldás a regény értékéből? Mert érzelmi ritmusát tekintve törvényszerű, hogy a tragikus pincejelenetet feloldás kövesse, optimista jövőprognózis nélkül. Momo annyira lenyűgöz szuggesztív elbeszélésével, hogy Ajart már el is felejtjük elválasztani tőle, egy kisfiúnak pedig ki róná fel, hogy szinte egyszuszra előadott történetébe a tulzott idill: az anyjuk nyakába röpdülő szőke gyerekek néhány fals hangot is belopnak.

Momo szeretetének változó alanyai között /Arthur, a kutya, a bohócok, a sosem látott anya/ Rosa mama az egyetlen, akinek valóban szüksége van az ő szeretetére. Magától értetődő termé-

szetességgel mutatja be Momo az átváltozást: a kurvagyerekeket zsaruktól, gyámhatóságtól, éhenhalástól védő Rosa mama védte- len, halállal küszködő öregasszonyként marad rá. Rosa mama egy- re élesebben elkülönülő kétféle tudatállapotában Ajar paradox helyzetet teremt: tiszta óráiban sokkal inkább megdöbbenő /fé- lelmeivel, Momo által elbeszélt szokásaival/, mint amikor "szel- lemes tompultságában" kimázoltan emlékezik. Valójában ő az egyet- len hős, akiről Momo nemcsak a legjellemzőbbeket, de mindent kö- zölni akar. Teljes, ajari jellemzése Momo létével, neveltjének emberségében teljesedik ki, s Rosa mama és Momo egymás mellé állításában Ajar a generációs kérdéstről is vall: "Soha nem sze- rettem jobban, mert ronda volt és öreg és nemsokára emberi mi- volta sem lesz."

A Momo neve helyett használt, kritikusok alkotta műszó, a "momoizmus" fellengzősége ellenére is lényegét fejez ki: nem Momo létezik, hanem a komplex momóság. Tul egy koravén, éles- eszü és tágranyilt szemű gyerek típusán, Momo egyénisége oly sokféle elemből áll, hogy minőségük folytán egyértelművé teszik: a hős nem is létezhet. Ajar könyve ezért kizárólag formai szem- pontból sorolható azokhoz a regényekhez, amelyekkel a gyerekfő- hős miatt szeretik rokonítani - Momo bonyolultabb jelenség, mint egy Gulliver vagy egy Candide. Momo Hamil ur bölcsessége, Katz doktor önfeláldozó élete, Rosa mama "spenótos" óráiban újraélt fiatalsága, a fehér bohóc egyszemélyben - minden hang, minden fölragyogó szín, a bábok, letargiába süllyedt vágyaik, cicó- más szépségyszomjuk - be nem vallott kételyeink és megtagadott álmaink. Momo csak annyiban köthető egy emberhez, amennyiben ő, a gyermek - kiválasztott, és a megpróbáltatásokban igaz látás- és magatartásmódot megtestesítő mohóság, humánus. Ahogy Rosa ma- máról Momo léte vall a legtöbbet, úgy Momóról az a mód, amint környezetét jellemzi: a számára fontos tények kiválasztásával. "Vékony volt és abból, ahogyan ment, látszott, hogy csomagokkal is naponta többször is fel tudna futni a hatodik emeletre." -

így fordul Nadine leírása akaratlan önjellemzéssé.

A kérdésre, hogyan találhatták Momót egy öregasszony osz-
lásnak indult hullája mellett, szigorú kronológiával elmondott
élettörténete adja a választ. Saját helyzetének exponálása
után /ami az életrajzok szokványos kezdete/, koncentrikus kö-
rökben tágítja környezetét: a "kiskrapekok", Rosa mama, a Ház,
a kerület majd a külvilág egésze, amelyekből egyre kevesebb
faktuális jelenséget ért meg. A negyed "hölgyeinek" munkája
vagy Hamil ur tragédiája az élet velejárója, de az euthanázia
megtagadása - az ember tudatos kinzása s a humánus nevében el-
követett gonoszságok számára teljességgel érthetetlenek: "Ké-
pesek erőnek erejével életben tartani, amíg csak van rajta mós-
csing, amibe belevágthatják a tűt." Ebben az utolsó körben fo-
galmazódnak meg Ajar ítéletei világunk paradox játékszabályai-
ról, a hatvanas évek Párizsába lokalizáltan. A Rosa mama állapo-
tának romlásával ténylegesen elkezdődő történet során nagyszabá-
sú ellentét bontakozik ki a mikro- és a makrokörnyezet kö-
zött. A hagyományos elbeszélésformán túl is felismerhető az az
írói műgond, amely pontosan szerkeszti meg erkölcsök és világok
ütközőpontjait, egyetlen találkozásban semmisítve meg jóról és
rosszról alkotott merev kategóriáinkat. Tökéletesnek hitt fo-
galmaink már kevésbé használhatók ítéletünk kifejezésére, s meg-
döbbenve észleljük, hogyan telítődnek új, Momo formálta tartal-
lommal. "Azt akarta, hogy az új parókája is vörös legyen, ez a
szín állt legjobban a sexepiljéhez. De honnan lopják neki?"

A visszájára fordított patetizmus: a Momo-nyelv - a re-
gény nagy értéke. A gyermek maga-alkotta kifejezéseiben kelti
életre környezetét: praktikus rövidítései ugyan nem felelnek
meg a nyelvhelyesség szabályainak, mégis érezzük megható igye-
kezetét, hogy pontosítsa elképzeléseinket, hogy elég szemléle-
tes legyen /hamistanuzni, elküretelni, korabelli személy, skrici,
stb/. Nyelvének bázisához - a stílust javítandó - szlengkifejezé-
sek, képzavarokkal teli szókapcsolatok járulnak: "... mert nő

9

+

i , i

volt valamikor, és ez nem mult el nyomtalanul fölötte"; "...az emberi kor végső határának jelei mutatkoztak". Ajar több olyan kifejezést teremt, amely csak Momo szájából hangzik hitelesen, aki a környezetéből fölszedett nyelvi sallangokkal fejezi ki magát. "...az eltérített kifejezések szokványértéküket /az olvasó számára/ megőrizve válnak új értékké, a közhelyek kegyetlenül lelepleződnek és ugyanazzal az ajari csavarintással Momo-féle emberséggé gazdagodnak". - írja az utószóban Bognár Róbert. Ez az ajari csavarintás azonban nem fordul - az abszurd dialógusok módjára - önmagát hasbaszuró nyelvi játékká, hanem logikai láncot alkotva tölti ki a nyelv üressé vált formáit. "De főleg szenilitás, vagy ha jobban tetszik, agylágyulás. Nekem ugyan egyik sem tetszett, de nem állok oda vitatkozni." Bognár Róbert fordítása felfedező eredetiségű és frissességű.

Szókincsét, kifejezésmódját épp Momo jelenség-volta miatt könnyebb elsajátítani, mint nyelvének rendszerét föltérképezni és megfejteni a titkot, amely két szóban: Hitler ur - megannyi élmény- és érzésreflexet tömörít. Amint Salinger kamasz hőseit, Holdent, úgy Momót is a tiszta liraiság jellemzi: "Előhívtam a kék bohócot, és egy darabig együtt hülyéskedtünk. Aztán előhívtam a fehér bohócot, mellém ült, és csöndesen muzsikált nekem a picli hegedűjén." Az álmodozások, a mégis gyermeki fantáziavilág ugyanakkor a legtragikusabb mélységet vetíti elénk: "A kurvagyerekeket meg az anyáikat elküldeném a nizzai luxushotelokba, ahol védve lennének az élettől...". Egy környezete legkisebb változásait is megérteni, megértetni akaró gyermek tárulkozik ki a fölfokozott ritmusu, csak fontos kitérőket megengedő elbeszélésben - a regény gördülékenységét a "megtörténtek" mellett az elgondolkodtató bemutatás adja. Az élőbeszédnek megfelelően, a történetet előbbre viszik a folytonosságot hangsúlyozó időhatározók is. Kisebb gondolati kitérőit ugyanúgy belefoglalja véget nem érőnek tűnő összetett mondataiba, mintha tartalmilag szerves része volna azoknak, és hatásszünetet sem hagyva

... % " " . +

kapcsolja hozzá /automatikusan jegyzett/ következtetéseit, ki nem hagyható információit, majd egy-egy határozószóval visszatér a történet aktuális pontjához. Nem tudja nem jelezni, hogy a cselekmény során pusztán érintett kérdésekről is határozott, kikivánczó véleménye van, s bármelyikük megválaszolásával szívesen tenne nagyobb kitérőket. Itt lepleződik le Momo, hiszen többről van szó, mint amit gyermeki érdeklődés vagy ösztönös intelligencia megmagyarázna: ő a felnőtt Ajar, s látásmódja csak azért gyermeki, mert tizéves, és nem attól, amit láttat.

Ajar elénkhelyezi paraboláját és a háttérbe vonul /még kiadója sem tudja, kit rejt az írói álnév/. Mi pedig választhatunk, társadalmi helyzetünk, világnézetünk, széplelkünk szerint, mit és mennyit veszünk fontolóra: a szeretet-himnuszt, a figyelmeztetést, a kapitalista társadalomkritikát, a Pesttől-Szegedig olvasmányt, vagy "a" Goncourt-díjjal jutalmazott művet fedezzük föl illően benne - mindez azonban Ajar hitvallását, a mű időtől-tértől független állandóját nem befolyásolja. A 19. század regényeiben otffelejttett szeretetkoncepciónak a 20. századba való átmentéséről van szó, a szeretetről, amelynek legföljebb a "hiányállapota" válhatott a művek ihletőjévé. Ezt igazolja, hogy az örök témát az ujdonságnak kijáró szenzáció veszi körül. Pedig Ajar - noha nyelvi bravurral megírt könyve egyedülálló -, nem talált föl semmi újat, csak nem várt reményt, elfelejtett lehetőséget mutatott föl az Elöttem az élet szuggesztív életigenlésével. /Európa Könyvkiadó, Budapest 1977. Modern Könyvtár 348/.